

vangen kunnen worden: de gebrekkige integratie van het historisch verhaal in de beschrijvingen van de weersgesteldheid.

Mare van Kuik

P. L. Nève, *Schets van een geschiedenis van het notarisambt in het huidige België tot aan de Franse wetgeving* (Rechtshistorische reeks van het Gerard Noodt instituut XXXIV; Nijmegen: Gerard Noodt instituut, 1995, v + 153 blz., f25,-, ISBN 90 71478 38 6).

De auteur, van wiens hand al diverse historische studies over aspecten van het notariaat zijn verschenen, heeft een bijdrage geleverd aan een boek over de notariële professie in Europa geredigeerd door prof. Amelotti, uit te geven door de Consiglio Nazionale del Notariato. De Nederlandstalige versie van zijn bijdrage is nu reeds in boekvorm verschenen. Een vergelijkbare weg volgde A. Fl. Gehlen met diens bijdrage over de Noordelijke Nederlanden aan het Italiaanse boek, waarvan een Franse versie is verschenen in *Atlas du notariat. Le notariat dans le monde. Huit siècles de notariat latin* (Ars Notariatus XLII; Deventer, 1989) 127-142. (Van de hand van deze auteur is in dezelfde reeks als nr. LVIII verschenen *De beoefening van de notariaatsgeschiedenis der Lage Landen. Een beknopte historiografische verkenning* (Amsterdam-Deventer, 1992).

De notaris is, zoals bekend, als openbaar functionaris ontstaan in de kerkelijke administratie; hij wordt sinds de late dertiende eeuw aangetroffen in de Nederlanden. De notariële akte is echter voorafgegaan door andere schriftelijke bewijsmiddelen voor rechtshandelingen in bijzijn van getuigen verricht, in de vorm van authentieke akten opgemaakt en veelal door wereldlijke of kerkelijke gezagsdragers bezegeld (om nakoming van contractuele verplichtingen gemakkelijker te kunnen bewijzen en afdwingen).

Voordat het notariaat vaste voet kreeg in de rechtspraktijk hadden stedelijke schepengerechten al de gewoonte aangenomen bezegelde schepenbrieven aan contracterende partijen af te geven. Het notariaat heeft dus zijn wortels in een wereldlijk instituut, ontstaan in Lombardije, namelijk in het fenomeen van de *judex delegatus*. In de kerkelijke sfeer—na de kerkrechtelijke hervormingen uit het midden van de twaalfde eeuw—ontleende de notaris, zoals Nève het uitdrukt: 'een belangrijke positie aan het canoniekrechtelijk beginsel volgens hetwelk in de kerkelijke rechtbanken bewijskracht werd toegekend aan wereldlijke oorkonden, die volgens wereldlijk recht bewijskracht bezaten' (15). Dat gold dus ook voor (wereldlijke) notariële akten, die zich sindsdien ook binnen de kerk gaan verspreiden.

Nève heeft zijn *Schets* chronologisch-geografisch-thematisch geordend. De Middeleeuwen (11-45) worden aan de hand van institutionele ontwikkeling en thematische aspecten behandeld (opleiding, competentie, aard en vorm der akten, bewijskracht en dergelijke). In het hoofdstuk over de Nieuwe Tijd (46-143) worden die aspecten eveneens besproken, maar nu per regio (Artesië, Brabant enzovoort). Het is een zakelijk en overzichtelijk relaas waaraan helaas een literatuurlijst en een index ontbreken.

A. H. Huussen jr.

H. E. Henkes, *Glas zonder glans. Vijf eeuwen gebruiksglas uit de bodem van de Lage Landen, 1300-1800. Glass without gloss. Utility glass from five centuries excavated in the Low Countries 1300-1800* (Rotterdam Papers IX; Rotterdam: Coördinatie commissie van advies inzake archeologisch onderzoek binnen het resort Rotterdam, 1994, ix + 404 blz., f129,50, ISBN 90 802118 1 8).

Doel van dit kloek uitgegeven en fraai verzorgde boekwerk is om 'een leidraad' te bieden

'voor de determinering en datering van glazen objecten die bij opgravingen uit de periode 1300 tot ca. 1800 aan het licht zijn gekomen'. Zo biedt *Glas zonder glans* volgens de verantwoording 'een overzicht... waarin de resultaten ... worden samengevat van gepubliceerd en nog niet gepubliceerd onderzoek naar gebruiksglas ... uit de bodem van Nederland en België'. Uiteraard is de ordening die Henkes biedt even waardevol voor glas met een andere herkomst, de behandelde voorwerpen zijn echter afkomstig uit het bodemarchief. Basis voor de geboden beschrijving vormde de collectie van het museum Boymans-Van Beuningen, de befaamde collectie Van Beuningen-De Vriese, aangevuld met gegevens uit 'enkele particuliere verzamelingen waaronder die van de auteur zelf'. Ten slotte werden andere collecties bodemvondsten bij het onderzoek betrokken om de gegevens aan te vullen.

Wie ergens over wil praten moet over een vocabulaire beschikken, moet op een voor anderen begrijpelijke wijze kunnen aangeven wat hij bedoelt. Dankzij Henkes is het nu inderdaad mogelijk om glaswerk eenduidig te benoemen. Het is, zoals de auteur stelt, te hopen dat dit leidt tot 'een zekerfe] uniformiteit' (6) bij het gebruik van de termen — een onderzoeksterrein waar men veertien types bodem bij bekens onderscheidt (6) kan niet zonder afspraken over de te gebruiken terminologie. Hoofdbestanddeel van *Glas zonder glans* vormt de catalogus van types glas. Steeds worden voor een periode van honderd jaar de voorkomende glazen beschreven, waarbij elk genre in de periode behandeld wordt waarin dat het meest voorkomt. Elke groep objecten kreeg een eigen paragraaf, waarbinnen weer een nummering werd aangebracht per beschreven object. Van elk object is een foto afgebeeld, en een gestandaardiseerde beschrijving vermeldt gegevens over uiterlijk, vindplaats, en literatuur. Bij gehavende glazen toont een nette tekening (schaal 1:3) de oorspronkelijke staat. Samenvattingen in het Engels van de tekstgedeeltes verklaren de tweetalige titel van het boek.

Elk tijdvak is van een korte inleiding voorzien die iets over de glasproductie in het beschreven tijdvak vertelt, elke paragraaf begint met een beschrijving van een type. Een kaartje geeft een overzicht van vindplaatsen, afbeeldingen van glaswerk op schilderijen verlevendigen de strenge catalogus. Fraaie kleurenafbeeldingen, die in aparte katernen bijeengebracht zijn, loochenen de titel van het boek, die naar de 'ziektes' die het glas uit bodemvondsten teisteren verwijst.

Glas zonder glans wil een leidraad voor determinatie zijn. Het biedt dus geen analyse van productiecentra, geen overzicht van de handel in het glaswerk, geen gegevens over het economisch belang van het beschreven product. Het is al evenmin een veldgids in de trant van *Wat vliegt daar!* De gekozen indeling maakt zoeken naar een soort object moeilijk voor wie nog geen idee heeft van datering en benaming. Dankzij de zeer gedetailleerde inhoudsopgave komt de volhardende zoeker er op den duur wel uit. De kenner die wil weten in welke categorie een bepaald glas precies hoort, vindt echter makkelijk zijn weg, evenals de verbijsterde lezer van archeologische werken die wil weten hoe een kelkglas met pseudo-luchtslingerstam er uit ziet. Het object in kwestie, in de catalogus vermeld onder nummer 55.8, is een kelkglas voor wijn of gedestilleerd, gevonden in de vesting Boertange. In plaats van de gecompliceerde luchtslinger-techniek is in dit geval een simpeler bewerking gebruikt, die een verwant effect oplevert.

Typologie is het begin van alle wetenschap, en historici, kunsthistorici en archeologen mogen Henkes dankbaar zijn voor de orde die hij in de onoverzichtelijke glazenkast van het verleden heeft geschapen.

W. Ehbrecht, ed., *Verwaltung und Politik in Städten Mitteleuropas. Beiträge zu Verfassungsnorm und Verfassungswirklichkeit in altständischer Zeit* (Städteforschung. Veröffentlichungen des Instituts für vergleichende Städtegeschichte in Münster. Reihe A: Darstellungen XXXIV; Weimar, Wenen, Keulen: Böhlau Verlag, 1994, xiii + 291 blz., ISBN 3 412 12893 7).

Deze bundel vormt de neerslag van een in 1990 door het 'Institut für vergleichende Städtegeschichte' te Munster georganiseerd colloquium rond het thema 'Städtische Selbstverwaltungsorgane vom 14.-19. Jahrhundert'. Wie wel eens eerder een deel uit de reeks 'Städteforschung' van dit instituut ter hand heeft genomen, weet wel zo ongeveer wat hem te wachten staat: een bundeling van gedegen wetenschappelijke artikelen rond een thema uit het brede terrein van de moderne stadsgeschiedenis, veelal geschreven volgens beproefd 'Duits' recept, dat wil zeggen een strak opgebouwd betoog met nadrukkelijk geformuleerde probleemstellingen, hypothesen en een verantwoorde 'Schlussbetrachtung'. Dat geldt ook voor deze publicatie. Onder de titel *Verwaltung und Politik in Städten Mitteleuropas. Beiträge zu Verfassungsnorm und Verfassungswirklichkeit in altständischer Zeit* zijn 14 bijdragen gebundeld over zaken als het politieke gilde in de late Middeleeuwen, burgerbewegingen in de Wendische Hanzesteden en Boven-Saksen, stedelijke bestuursorganen in Hessen en Brandenburg, en de voorgeschiedenis van het *Gemeindeliberalismus*, om slechts enkele van de behandelde onderwerpen te noemen. Wat al deze artikelen gemeen hebben is het thema van de discrepantie tussen de geschreven constitutie en de werkelijke gang van zaken en de vraag naar de mate van participatie door gewone burgers. Tot een eenduidig beeld heeft dat echter niet geleid, zoals ook de samensteller Wilfried Ehbrecht moet toegeven. Hij spreekt van een 'Angebot', 'das sich durch die Behandlung ganz unterschiedlicher Stadttypen in verschiedenen Zeiten und unterschiedlicher Gruppen und Institutionen heute noch nicht zu einem Bild zusammenfügt, sondern facettenreich bleibt, voller Desiderate und Defizite, entstanden zum Teil aus unterschiedlichen Erwartungen, ungenügenden Einzelkenntnisse und Realisierungsmöglichkeiten' (283). Wie dus op zoek is naar een inleiding tot de in deze bundel besproken thema's kan beter elders terecht, bijvoorbeeld bij het compacte maar overzichtelijke *Unruhen in der ständischen Gesellschaft 1300-1800* van Peter Blickle (Enzyklopädie Deutscher Geschichte I; München, 1988). Dat neemt evenwel niet weg dat een ieder die geïnteresseerd is in de politieke cultuur van de laat-middeleeuwse en vroeg-moderne steden veel van zijn gading zal vinden in *Verwaltung und Politik in Städten Mitteleuropas*.

Voor de Nederlandse lezer ligt de grootste waarde van deze bundel echter ergens anders. Hoewel interne stedelijke conflicten en burgerbewegingen ook in de Nederlandse historiografie niet onopgemerkt zijn gebleven, zijn zij toch meestal 'van bovenaf' beschreven en geanalyseerd, vanuit het perspectief van de factiestrijd. Pas onlangs zijn thema's als participatie van burgers aan het stedelijke bestuur en het eigen karakter van de burgerbewegingen wat nadrukkelijker onder de aandacht gebracht. Het is mede daarom verheugend te noemen dat drie artikelen in de bundel ontwikkelingen in de Nederlanden beschrijven.

Nog vrij traditioneel gebeurt dat door Johanna Maria van Winter. Haar bijdrage 'Verfassung und Verwaltung im spätmittelalterlichen Utrecht' (47-54) omvat in feite niet meer dan een heldere beschrijving van de vestiging en organisatie van het Utrechtse 'gildebestuur', zoals dat in 1304 vorm had gekregen. Tot 1528 oefenden de ambachtsgilden in Utrecht een grote invloed uit: zij kozen namelijk via getrapte verkiezingen de nieuwe raadsheren en waren verantwoordelijk voor de stadsverdediging.

Deze ontwikkelingen in Utrecht stonden niet op zichzelf, maar vonden hun oorsprong in de politieke en sociale onrust in het Vlaanderen van na de Guldensporenslag (1302). In Gent leidden deze troebelen in 1369 tot de vorming van de 'drie leden', waardoor de belangrijkste machtsposities in de stad voortaan werden verdeeld tussen de 'poorters' (de vernieuwde elite),